

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 24 (1979), No. 1, 50--54

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139446>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1979

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.



This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

jubilea zprávy &

ZA PROFESOREM JIŘÍM FÁBEROU



Dne 18. června 1978 zemřel v Praze ve věku pouhých 48 let po krátké a zákeřné nemoci přední československý matematik, člen korespondent ČSAV, prof. RNDr. Jiří Fábera, CSc., profesor Českého vysokého učení technického, ředitel Matematického ústavu Československé akademie věd a vedoucí katedry matematiky elektrotechnické fakulty ČVUT. Připomínáme-li si v těchto řádcích jeho nevšední a bohatý život, nechce se nám věřit, že místo vynikajícího učitele, dobrého rádce a milého a optimistického člověka mezi námi zůstane v budoucnosti prázdné.

Jiří Fábera se narodil 21. dubna 1930 v Božanově u Broumova v rodině lesníka. Po maturitě na reálném gymnáziu v Broumově v roce 1949 vstoupil na přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde studoval nejprve kombinaci matematika-fyzika, v posledních dvou letech pak speciální větev matematická analýza. Svě vysokoškolské studium ukončil v roce 1953 státní závěrečnou zkouškou. V témže roce nastoupil jako asistent na tehdejší katedru matematiky a deskriptivní geometrie elektrotechnické fakulty ČVUT v Praze. Zde se zapojil s velkým elánem do práce na poli pedagogickém i vědeckém. V roce 1956 byl ustanoven odborným asistentem. Od roku 1955 byl trvale pověřován přednášením. Vedle obvyklých kursových přednášek působil v letech 1962—1965 v rámci tzv. volné katedry matematiky při ČVUT, kde přednášel teorii množin, obecnou topologii a teorii míry a integrálu. V této době též vypracoval první osnovy předmětu *Teorie informace* a přednášel tento předmět v letech 1960—1968. Vedle toho vedl v letech 1966—1970 přednášky pro zvláště nadané studenty z oborů funkcionální analýza, tenzorová algebra a teorie kódování. Témata přednášky měl Jiří Fábera vždy pečlivě promyšlena a připravena tak, že posluchači snadno porozuměli i nejmodernějším a velmi složitým matematickým disciplínám. U svých posluchačů byl proto velmi oblíben. Jeho zásluhou se zmodernizovalo pojetí vyučování matematice na elektrotechnické fakultě, zvláště při výkladu orientovaných křivkových a plošných integrálů a byly též zařazeny některé nové partie jako např. Lebesgueův integrál. Autorsky se podílel na zpracování řady vysokoškolských skript a učebnic.

Po získání vědecké hodnosti kandidáta fyzikálně matematických věd a úspěšné habilitaci byl v roce 1966 jmenován docentem matematiky. V této době též zastává funkci vedoucího kabinetu na katedře. Po jednoroční odborné a vědecké stáži v Matematickém ústavu ČSAV se ujímá v roce 1970 vedení katedry matematiky na elektrotechnické fakultě a v témže roce je zvolen vědeckou radou fakulty do funkce proděkana. K 1. září 1972 byl jmenován řádným profesorem matematiky na ČVUT.

Prof. Fábera se vždy s velkým zanícením věnoval otázkám pedagogického procesu. No- vých kvalit dosáhla tato jeho činnost po roce 1970, kdy ve funkci předsedy celostátní předmě-

tové rady se účastnil práce na vypracování koncepce modernizace výuky matematiky na ČVUT i na všech technických vysokých školách v ČSSR.

V roce 1976 byl jmenován ředitelem Matematického ústavu ČSAV a zároveň působil i nadále jako vedoucí katedry matematiky elektrotechnické fakulty ČVUT. V matematickém ústavu se ve funkci ředitele podílel na utváření jeho profilu a zaměření. Jedním z podstatných rysů jeho působení je značné sblížení ústavu s vysokými školami a se školstvím vůbec.

Přes své velké pracovní zatížení si vždy našel čas na společensky angažovanou činnost. Byl přesvědčeným komunistou a jako takový se aktivně účastnil politické práce na vysokých školách a později i v ČSAV v různých funkcích stranických i v různých společenských organizacích. Účastnil se např. jako delegát ČSM Světového festivalu mládeže a studentstva v roce 1959 ve Vídni, v období 1962—63 pracoval ve funkci předsedy ZV ROH elektrotechnické fakulty ČVUT, v roce 1975 byl zvolen členem ústředního výboru JČSMF. Jeho aktivita a zásluhy na poli odborném, pedagogickém i společenském byly oceněny zlatou medailí ČVUT, stříbrnou Felberovou medailí, pamětní medailí SVŠT Bratislava, pamětní medailí FJFI Praha a medailí I. stupně matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Vědecké práce, které Jiří Fábera uveřejnil, dávají jen velmi kusý a nedokonalý obraz šíře jeho vědeckých zájmů a jeho odborné činnosti. Jeho odborná a vědecká práce zasahuje do řady oblastí matematické analýzy, ale i algebry a jiných matematických disciplín. Vlastním centrem jeho bádání je obecná teorie míry a integrálu a speciální obory algebry. Jeho zájem se soustřeďoval na Caratheodoryovu algebraizaci abstraktní teorie míry a integrálu. Na toto téma zpracoval též svou habilitační práci, v níž studuje kartézské násobení měrných funkcí na Booleových σ -algebách. Potom se zabývá teorií vektorových měr na Booleových algebách a aplikací na geometrické algebry v Hilbertově prostoru. Tyto práce a výsledky jsou východiskem dílčího úkolu Státního plánu základního výzkumu o metodách funkcionální analýzy v kvantových teoriích, jehož zodpovědným řešitelem byl. K řešení tohoto úkolu založil v roce 1971 na elektrotechnické fakultě seminář. Tohoto semináře se v prvních letech účastnil též prof. Vladimír

Knichal, který vysoce hodnotil správnost a užitečnost jeho zaměření. Prof. Fábera v tomto semináři vychoval řadu mladých matematiků. Mnoho svých myšlenek a námětů nechal těmto mladým spolupracovníkům zpracovat a tak byl iniciátorem několika desítek jejich vědeckých prací. Přitom se projevoval jeho velký odborný přehled a výborné organizační schopnosti.

Činnost Jiřího Fábery se projevovala i v řadě dalších oblastí, např. překladatelské, odborných úprav a lektorování knih. Rozsáhlá byla též jeho oponentská a recenzní činnost, byl členem komise pro obhajoby kandidátských disertačních prací i odpovědným řešitelem 2 dílčích úkolů Státního plánu základního výzkumu. Aktivně se účastnil řady vědeckých konferencí u nás i v zahraničí. Též si našel čas k přednáškám na půdě JČSMF v Savarinu i jinde.

Jiří Fábera byl velmi společenský, byl veselý, optimistické povahy. Vždy si našel čas, když se na něho některý spolupracovník obrátil ať už v odborné, osobní nebo jiné záležitosti, poradil mu a obětavě pomohl.

Československé školství a věda, zvláště pak československá matematika, utrpěly odchodem prof. Fábery velmi citlivou a těžko nahraditelnou ztrátou. Široký kolektiv jeho spolupracovníků bude dlouho postrádat obětavého přítele, rádce, pilného pracovníka a charakterního člověka Jiřího Fáberu.

Zdeněk Jankovský

SEDMDESÁTINY PROF. FRANTIŠKA CABICARA.

Prof. František Cabicar se narodil 6. 10. 1908 v Násändu v Sedmihradsku na území dřívější rakousko-uherské monarchie, v dnešní Rumunské socialistické republice, jako syn sládky. Navštěvoval maďarské, rumunské a české školy a vysokoškolské studium absolvoval na přírodovědecké fakultě University Karlovy. Během studia na universitě byl demonstrátorem mineralogického ústavu a zástupcem asistenta fyzikálního ústavu Vysoké školy báňské v Příbrami. Již jako posluchač vysoké školy se intenzivně zabýval vybudováním laboratoře pro rentgenometrii krystalů na mineralogickém ústavu University Karlovy, první laboratoře toho druhu na českých vysokých školách.



V této laboratoři též vykonal v letech 1932—36 své první vědecké práce v oboru strukturní analýzy kovů a podílel se na prvních strukturně analytických pracích v ČSR. Nejpodstatnějším přínosem v rozvoji tohoto vědeckého oboru bylo vypracování metodiky strukturní analýzy kovů pomocí rentgenového záření při vysokých teplotách a bezpečného a průkazného určení teploty fázových přeměn chromniklových uhlíkových ocelí. Výzkum fázových přeměn spojil se současným určováním velikosti mikrokrytalických zrn studovaných typů ocelí.

V téže době se podílel také na pracích prof. dr. V. Šebesty ve fyzikálním ústavu Vysoké školy báňské v Příbrami, týkajících se fyziologických účinků radioaktivních vod a vzdušín z jáchymovských dolů a některých lázeňských pramenů.

V roce 1936 nastoupil z nutných existenčních důvodů na obchodní školu a vyšší průmyslovou školu v Pardubicích jako výpomocný učitel a v roce 1937 byl přemístěn na obchodní akademii v Ostravě zprvu jako výpomocný učitel, později jako profesor. Zde se kromě práce ve škole věnoval veřejné činnosti, hlavně jako sekretář Klubu přátel Rumunska, kde konal četné přednášky o Rumunsku, vyučoval v jazykových kursech rumunštiny, napsal skripta pro jazykový kurs rumunštiny a překládal z rumunské beletrie.

V roce 1942 byl zatčen a byl internován v koncentračním táboře Oswiecim a Buchen-

wald až do osvobození v roce 1945. Po návratu z koncentračního tábora byl plně zaměstnán výukou na vyšší hospodářské škole, ve večerních kursech při přípravě studentů pro vysoké školy a intenzivně se věnoval politicko-výchovné práci mezi mládeží. Do KSČ vstoupil v roce 1946.

Při svém působení na střední škole neztratil kontakt s rozvojem fyzikálních věd, který sledoval v odborné literatuře, a vyvinul značnou přednáškovou činnost nejen mezi studenty, ale i v ostravské pobožce československého rozhlasu s tematikou uplatnění fyziky v technice a průmyslu.

Intenzivní popularizační činnost vyvíjel obzvláště v Socialistické akademii, kde byl od založení její odbočky v Ostravě dlouholetým předsedou matematicko-fyzikální sekce a kde vypracoval řadu studijních textů. Populárně vědecká organizační práce prof. Františka Cabicara vyvrcholila v letech po roce 1960, kdy byl zvolen předsedou městské organizace Socialistické akademie. V této době byly založeny základní organizace Socialistické akademie ve velkých průmyslových závodech.

Soudruh prof. Cabicar pracoval dlouhá léta ve stranických organizacích buď jako člen výboru v různých ZO, jako předseda ZO KSČ na VHŠ v Ostravě, člen celozávodního výboru KSČ na VŠB a člen pléna městského výboru KSČ v Ostravě.

Na Vysokou školu báňskou v Ostravě přešel s. prof. Cabicar v roce 1951 jako odborný asistent, později jako docent a od 1. 12. 1961 byl jmenován profesorem pro obor technické fyziky na katedře fyziky. Věnoval se především vybudování katedry, aby mohla sloužit vysoké škole a hornickému a hutnickému průmyslu co nejlépe, zejména v měření základních fyzikálních veličin kovů a hornin moderními metodami. Výsledkem jeho dlouholeté činnosti bylo vybudování laboratoře pro rentgenometrické měření, pro studium tenkých vrstev, pro výzkum magnetických vlastností látek a laboratoře pro hmotovou spektrometrii. V těchto laboratořích se uskutečnila řada odborných prací, které byly publikovány a které také umožnily vědecký růst a dosažení vědeckých hodnotí členů katedry; mnoho těchto prací nalezlo uplatnění v praxi. Ve vlastní vědecké činnosti se prof. Cabicar věnoval studiu struktury organických látek s vysokou strukturní symetrií jako východiska pro studium mezimolekulárních vazeb.

Prof. Cabicar vykonával na Vysoké škole báňské v Ostravě po dobu jednoho období funkci děkana hornicko-geologické fakulty a vyvinul tehdy intenzivní činnost pro kádrové doplnění fakulty. Po dobu dvou funkčních období byl na Vysoké škole báňské v Ostravě prorektorem pro politickovýchovnou práci.

Jeho rozsáhlá činnost politická, odborná a výchovná byla také po zásluze odměněna řadou čestných uznání a vyznamenání z nichž uvedme alespoň státní vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“ a čestný titul „Zasloužilý učitel“.

S. prof. Cabicar odešel pro nemoc v roce 1973 do důchodu. Při příležitosti jeho významného životního jubilea mu přejí pracovníci katedry fyziky Vysoké školy báňské v Ostravě hodně zdraví i do let příštích.

Miroslav Bajer

ŠEDESÁTINY PROFESORA KARLA SVOBODY

Jedním z čelných představitelů brněnské matematiky je profesor přírodovědecké fakulty University Jana Evangelisty Purkyně, RNDr. Karel Svoboda, CSc. Jako žák profesora Ladislava Seiferta a profesora Otakara Borůvky upsal pracovní část svého života geometrii a zachovává si smysl pro konkrétní problémy v duchu klasické české geometrické školy obohatil tuto školu cennými výsledky dosaženými moderními metodami diferenciální geometrie. Jeho šedesátiny dovršené 9. prosince 1978 dávají možnost ocenit jeho dosavadní práci a přehlédnout jeho životní osudy.

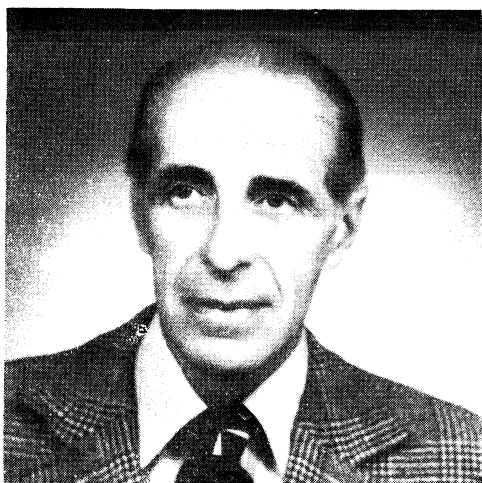
Karel Svoboda se narodil v Kunovicích u Uherského Hradiště (nyní část Uherského Hradiště). Jeho otec byl vlakvedoucím ČSD. Středoškolské vzdělání nabyl na reálném gymnasiu v Uherském Hradišti, kde byl jeho profesorem matematiky nedávno zesnulý F. Ptáček. I Ptáčkův vliv způsobil, že si Karel Svoboda roku 1937 zapisuje na přírodovědecké fakultě v Brně obor učitelství pro předměty matematika — deskriptivní geometrie. Jeho profesory byli Seifert, Čech a Borůvka. Válečné události odsunuly ukončení studia až na rok 1946. Násilné uzavření vysokých škol nacisty zasáhlo prof. Svobodu plnou silou. Vězení v koncentračním

táboře Sachsenhausenu je mementem na celý život. V květnu 1945 se vrací do Brna a stává se, ještě jako student, výpomocným asistentem matematického ústavu. Státní zkoušku z deskriptivní geometrie skládá v prosinci 1945, zkoušku matematiky v únoru 1946. Následující léta jsou vyplněna usilovnou pedagogickou prací a účastí na obnově knihovny matematického ústavu vytažené doslova z ruin války. Po zřízení katedry matematiky v roce 1951 je Svoboda jejím tajemníkem. Při tom pracuje v závodním výboru ROH a ve výboru brněnské pobočky JČMF (1949—62). V roce 1957 získal hodnost kandidáta matematicko-fyzikálních věd, v roce 1958 se habilituje, v roce 1959 se stává zástupcem profesora a v roce 1966 mimořádným profesorem.

Prof. Svoboda patří k našim nejpřednějším odborníkům v geometrii s širokou oblastí vědeckých zájmů. Je autorem asi pětadvaceti původních vědeckých prací. V prvních letech svého působení na brněnské univerzitě se pod vlivem prof. L. Seiferta věnoval algebraické geometrii. Z podnětu akad. O. Borůvky se však brzy jeho odborný zájem soustředil na studium Cartanových metod, které představují velmi efektivní obecný nástroj pro diferenciální geometrii. Užitím těchto metod prof. Svoboda záhy dosáhl hlubokých výsledků o speciálních křivkách a plochách v prostorech s konstantní křivostí.

Dalším směrem Svobodovy vědecké činnosti bylo studium přímkových kongruencí, jejich deformací a příslušných vícerozměrných útvarů, kde vycházel z české školy projektivní diferenciální geometrie akad. E. Čecha. Zejména jeho práce o kongruencích v symplektických prostorech patří k nejhodnotnějším výsledkům z tohoto oboru vůbec. V posledních letech se prof. Svoboda zabýval globální diferenciální geometrií podvariet a hluboko pronikl i do této problematiky.

Rozsáhlé a mimořádně úspěšné je i Svobodovo působení při výchově mladých vědeckých pracovníků a jeho činnost vědecko-organizační. Od založení brněnského semináře z diferenciální geometrie byl jeho aktivním účastníkem a po smrti prof. Klapky se stal jeho vedoucím. Pod jeho vedením bylo vypracováno asi deset kandidátských disertací a mnoho prací rigorózních. Významně se podílel i na výchově zahraničních vědeckých aspirantů. U svých žáků je velmi oblíben jak pro dokonalou znalost problematiky



a pedagogické mistrovství, tak i pro příkladnou svědomitost a hluboce lidský přístup ke každému jednotlivci. Prof. Svoboda je odpovědným řešitelem dílčího úkolu státního plánu „Geometrie přímkových útvarů a jejich zobecnění“

a členem komise pro obhajoby kandidátských disertačních prací v oboru geometrie.

Neradi bychom přešli vysokoškolskou přednáškovou činnost profesora Karla Svobody jen prostým konstatováním, že je vzorným pedagogem. Vyváženost poměru formy a obsahu jeho geometrických přednášek zajišťuje posluchačům radostný prožitek z probírané látky. Nedogmatičnost pojetí vychovává ve studentech správný přístup k odborné a filozofické problematice geometrických pojmů, a to u budoucích odborných pracovníků i u nastávajících učitelů. Až úzkostlivě hledá náležité místo a dostatečný rozsah geometrických znalostí ve struktuře vzdělání současného matematika.

Co přát jubilantovi, který si sám ze všeho nejvíce přeje, aby tento článek o něm již končil? Přejme mu mnoho dalších vědeckých úspěchů, dostatek klidu k práci, volné chvílky na utužování zdraví a radostnou pohodu uprostřed rodiny.

Ivan Kolář, Milan Sekanina



14. CELOSTÁTNÍ KONFERENCE O MATEMATICE NA VŠTEZ S MEZINÁRODNÍ ÚČASTÍ

Konference se konala ve dnech 18.–22. září 1978 v hotelu Moskva v Gottwaldově. V po-

sloupnosti čtrnácti celostátních konferencí šlo o prvou konferenci s mezinárodní účastí. Zúčastnilo se jí celkem 12 zahraničních hostů, z toho 1 účastník ze SSSR, 1 účastnice z BLR, 2 účastníci z NDR a 8 účastníků z PLR. Konference se zúčastnilo 166 domácích účastníků (124 z ČSR, 42 ze SSR). Z celkového počtu domácích účastníků bylo 160 učitelů vysokých škol technických, ekonomických a zemědělských, 2 učitelé UK v Praze, 1 člen MÚČSAV, 1 pracovnice výzkumného ústavu a 2 pracovnice SNTL.

Konferenci uspořádala katedra matematiky a deskriptivní geometrie FT VUT v Gottwaldově spolu s katedrou matematiky SF SVŠT v Bratislavě, Komisí JČSMF pro matematiku na VŠTEZ a JSMF. Přípravný výbor konference pracoval v tomto složení: doc. B. BUDINSKÝ, RNDr. J. BUREŠOVÁ, B. DRAPALA, F. DUBČÁK, PhDr. A. GLOGAR, doc. O. JAROCH, doc. B. KOLIBIAROVÁ, J. KOVAŘÍKOVÁ, prof. V. MEDEK, V. NEDOMANSKÁ, doc. L. NOVÁK — předseda, RNDr. K. STACH, RNDr. S. ŠMAKAL, doc. J. ŽILINKOVÁ.

PONDĚLÍ 18. ZÁŘÍ 1978

V předvečer zahájení konference se sešla Komise pro matematiku na VŠTEZ spolu